

УДК 821.161.2.09(092)(477.83).86)

ПРЕЗЕНТАЦІЯ НАЦІОЦЕНТРИЧНОЇ КУЛЬТУРНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ІВАНА ФРАНКА НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «KURJER LWOWSKI»

Грабівська Г.І.

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

У статті розглянута реалізація базових положень культурної концепції Івана Франка, репрезентованих в інформаційних замітках і аналітичних статтях ученого, вміщених у газеті «Kurjer Lwowski». Проаналізовані націоцентричні акценти інформування про культурні події, узагальнення реального стану й перспектив розвитку української культури Галичини. Охарактеризовано наступальну стратегію утвердження національних цінностей у низці публікацій І.Франка на шпальтах газети «Kurjer Lwowski».

Ключові слова: Іван Франко, концепція культури, націоцентризм, польськомовна преса Галичини.

Постановка проблеми. Понад століття минуло від Франкових часів, проте залишається по-сучасному актуальною культурна концепція видатного українського митця і вченого. У ній запропоновано стратегію державо- і націотворення, реалізація якої може забезпечити сучасній Україні надійні орієнтири побудови націоцентричного культурно-інформаційного простору, що є нагальним завданням у боротьбі за збереження державного суверенітету в умовах війни, в тому числі інформаційної. Цінність концепції Івана Франка не в останню чергу полягає у відмові від наслідувальних стратегій культурного будівництва, які передбачають орієнтацію на певні зарубіжні зразки – за часів Франка це були дві антагоністичні імперії, Російська і Австро-Угорська. Сучасний культурний розвиток України також перебуває під загрозою можливості добровільної відмови від питомих українських традицій і цінностей через наслідування або російського імперського шляху розвитку, або некритичного засвоєння еталонів західного лібералізму.

Всебічний науковий аналіз української культурної моделі, запропонованої у численних працях І. Франка, покликаний сьогодні актуалізувати ідеї видатного мислителя, розкрити їхній культуротворчий потенціал в сучасних умовах і озброїти українське громадянське суспільство розумінням адекватної стратегії побудови культурно-інформаційного простору нашої держави. У цьому й полягає мета запропонованої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Аналіз і вивчення науково-критичної спадщини Франка, – зазначав О. Білецький, – яка, зібрана на докупі, склала б понад півтора десятка томів, завдання недалекого майбутнього. Франко був одним із фундаторів українського літературознавства; вплив його на розвиток українського літературознавства факт незаперечний» [1, с. 78].

Одним із важливих материків Франкової наукової і публіцистичної спадщини є співпраця в польськомовній періодиці, зокрема в галицькій газеті «Kurjer Lwowski». У цьому часописі І. Франко інформував польськомовну громадськість щодо українських питань, чільне місце серед яких посідали літературні та театральні події та явища, а також проблеми українських фольклору та етнографії. Публікації можна згрупувати у певні тематичні блоки: «Руський театр», «Галицько-Руська бібліографія Левиць-

кого», «Періодичні видання Галичини», «Шевченко на сторінках «К.Л.» та деякі інші, а також численні повідомлення інформативного характеру. Польськомовний науковий і публіцистичний доробок І. Франка став предметом вивчення багатьох українських і польських дослідників, зокрема Г. Вєрвеса, В. Корнійчука, М. Купльовського, М. Мороза, Є. Нахліка, Г. Паздра, М. Якубця, Б. Якимовича та ін. Однак окремого дослідження, присвяченого цілісному розглядові проблеми Франкового доробку як літературного й театрального критика на сторінках часопису «Kurjer Lwowski», на жаль, поки що не існує. Перелічені ж розвідки, що постали переважно ще за радянських часів, мають на собі певний відбиток ідеологічно заангажованого трактування проблеми, тож нині потребують переосмислення. Окремі аспекти проблеми по-новому, з позицій сучасної гуманітаристики, намагалися також розв'язати у своїх статтях І. Цвик, О. Дорофтей, С. Пушак, С. Кость, М. Гнатюк та інші дослідники, проте стан вивчення проблеми все ж не можна поки що вважати достатнім. Це й зумовлює актуальність теми запропонованої статті.

Виклад основного матеріалу. Праця Франка як співробітника часопису була систематичною, цілеспрямованою, глибоко продуманою. Публіцист намагався якнайповніше розкривати український літературний, театральний і загалом культурний процес, вказуючи на його вагу, значення й специфіку. У колоніальних умовах Галичини він утверджував українські сутності, націотворчі вартості, самобутність української духовності загалом. Поряд з інформативністю, яка становить загальну вимогу газетних жанрів, у багатьох Франкових виступах знаходимо «зерна» теоретичної думки, влучні спостереження з царини літературо- й театрознавства.

Специфіка умов співпраці І. Франка з часописом «Kurjer Lwowski» (1887–1897) накладала певний відбиток на публікації, змушуючи зважати на редакційну політику видання. І. Франко іронічно називав це співробітництво «у наймах у сусідів». Проте незважаючи на низку об'єктивних і суб'єктивних труднощів, письменник послідовно й цілеспрямовано презентував значущі події українського культурного життя Галичини, вміщував і оглядові інформаційні замітки, і глибокі аналітичні статті, присвячені помітним літературним і театральним явищам.

У дослідженні публікацій І. Франка на шпальтах часопису «Kurjer Lwowski» (далі – «К.Л.») ми вирізняємо дві, на наш погляд, істотні проблеми: відображення в цих матеріалах літературознавчої і ширше – культурницької – концепції письменника, а також специфічну стратегію презентації подій українського культурного життя Галичини для польськомовного читача – дуже неоднозначного реципієнта, здебільшого адепта імперської польської культурної політики. І. Франко пильно стежив за всіма проявами суспільно-культурного життя українців, зокрема, і в науковій галузі. Будучи штатним працівником «К.Л.», він намагався подати полякам якнайширшу інформацію, розкриваючи прагнення українців до національного самоствердження.

Україноцентрична громадянська і творча позиція І.Франка часто спричиняла різко негативну реакцію оточення – не лише польського, а й конформістські налаштованого українського населення Галичини. Цю позицію І. Франко виразно артикулював у своїй статті «Поза межами можливого» у вигляді національного імперативу: «Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими «вселюдськими» фразами покрити своє духовне відчуження від рідної нації» [5, с. 284]. Ця концепція І. Франка була повною мірою представлена в його публікаціях у «К.Л.», особливо в широких аналітичних публікаціях. До них належать передусім статті про Шевченка, театральні рецензії, розвідки, присвячені українській бібліографії та ін. У передмові до публікації трьох перекладених українською мовою статей І. Франка про Шевченка на сторінках «К.Л.» М. Мороз зазначає: «Однією з найважливіших тем Франкових виступів перед іншомовним читачем є життя і творчість Т. Г. Шевченка. Лише польською мовою ним написано тринадцять статей, заміток, інформацій про різні, *часто полемічні* (курсив мій. – Г. Г.) проблеми вивчення і популяризації творчості Кобзаря» [3, с. 177]. Постає Шевченка в ті часи, як і сьогодні, викликала неоднозначні інтерпретації, генеруючи найважливіші для національного самоусвідомлення запитання. І. Франко активно включився в дискусію, запропонувавши свою версію трактування поезії Кобзаря і його ролі в становленні нової літератури й утвердженні української національної ідеї. Іван Франко, за словами М. Гнатюка, був одним з найвагоміших фундаторів наукового шевченкознавства як окремої самостійної літературознавчої дисципліни. Його здобутки та ідеї актуальні в цій галузі й сьогодні.

Однією з найпомітніших і найвагоміших публікацій про Кобзаря на шпальтах «К.Л.» є стаття під невибагливою назвою – «Тарас Шевченко». Це, власне, була надрукована версія доповіді, яку Франко виголосив у товаристві «Польська бібліотека» («Biblioteka Polska» – польське історико-літературне товариство, яке заснували у 1838 році в Парижі А. Міцкевич та А. Чарторийський) у Відні. «К.Л.» оприлюднив її вже на початку березня (український переклад розвідки здійснили працівниці Інституту франкознавства ЛДУ ім. І. Франка Ангеліна Кабайда та Ірина Михайлюк).

У доповіді здійснено огляд історичного розвитку української літератури XIX століття, на тлі якого постає Шевченка вирізняється як своєрідний «центр кристалізації» нового українського письменства: «Українська література XIX ст. розвивається серед дуже несприятливих обставин. Національна самосвідомість пробуджується в українському суспільстві дуже повільно і нерівномірно, політичне життя у більшій частині цього суспільства досі загальмоване, а в другій частині, в Галичині, через слабкість своїх складових чинників і брак незалежної інтелігенції приречена на безплідність і залежність від вітрів, що віють згори» [6, с. 2].

Доповідач характеризує колоніальне становище України, сумнозвісний Емський указ, «слабкість цивілізаційного елементу» в Галичині. Але підкреслює: «...Українська література – це не штучний витвір [...]. Її корінь росте глибоко в потребі понад двадцятимільйонної маси українського народу, вона є «результатом неодмінної потреби народних мас, є вимогою цивілізації»; вона є «результатом і виразом українського історичного життя, виразом народних традицій [...], духовною потребою» [6, с. 2]. Українська література має велику історію – І. Франко говорить про «прекрасне «Слово о полку», гарячий патріотизм Іпатіївського літопису та багато інших творів» [6, с. 2].

Після трьох століть занепаду «під польською владою південно-руське життя «буйніше почало підніматися», і в роках 1570–1780 у Львові, Острозі, Вільні, Луцьку й нарешті в Києві виникли «потужні і широкі зав'язки нової літератури». У XVIII ст. «скарби минулих віків були й надалі духовною поживою [...], не давали заглушити думок *про самостійність*, про широку політичну діяльність, про широке зростання *духовних інтересів*» [6, с. 3] (курсив мій. – Г. Г.). Кінець XVIII ст. приніс в Україну впливи з Європи, які збудили народні традиції до нового життя. З'являється українська школа у польській літературі. Студенти з України навчаються в європейських університетах. Г. Сковорода, «могутня постать Каразіна»; І. Котляревський, університетський Харків, що «став першим осередком українського духовного життя». Визначні таланти з Правобережної України «тягнулися до Варшави [...] допомагали у розвії нової романтичної літератури, а згодом з Крашевським і Коженевським закладали фундамент під школу реальну і реалістичну», – зазначає доповідач [6, с. 3].

Так публіцист охарактеризував «інтелектуальне тло», на якому з'явився Шевченко. Цей своєрідний вступ до основного предмету доповіді є лаконічним, але промовистим утвердженням самобутності багатовікової трагічної історії української нації, її самостійності й сили, її здобутків на культурному полі. Деякі звернення до теми польських впливів, польсько-українських культурних взаємин у цій доповіді цілком зрозумілі.

Доповідь містить спостереження, які глибоко розкривають екзистенційну філософію самого Франка-поета: «...Якщо з чисто людського почуття ми повинні обурюватися на долю, яка так часто кривдила поета, то з артистичного огляду нам би довелось благословити її. Страждання людини, особистості перетопилися для нас у брильянти, якими пишається український народ,

має право пишати вся Слов'янщина». Без тих тяжких випробувань не зміг би поет «видобути зі своїх грудей таких глибоко правдивих, натуральних і зворушливих тонів, які видобувати вміє тільки один народ зі своїх мільйонних грудей і вікового досвіду» [6, с. 3].

У доповіді І. Франко пропонує періодизацію творчості Шевченка, яка не втратила своєї актуальності й нині, наводить глибокий аналіз кожного з періодів, а завершує своє дослідження висновком, що «жадоба життя пробивається в усіх творах Шевченка, як «золота нитка в різнобарвній тканині». Вільне життя, всебічний, нічим необмежений розвиток і людини, і суспільства – це той ідеал, якому поет був вірний усе життя. Було б одностороннім, на погляд критика, називати Т. Шевченка поетом лише селянства. Адже зобразив він не лише страждання селянки, а й молодого князівни, дружини генерала, вільненської жидівки. Немає у світовій літературі поета, який би так гаряче виступав в обороні жінки, який би так пластично зобразив щиро людський ідеал жінки-матері.

Ідейним лейтмотивом доповіді є утвердження національної самобутності української літератури, явлене у творчості Шевченка з особливою силою і виразністю. Пафос звільнення від імперського ярма, притаманний усій творчості Кобзаря, найбільше імпонує Франкові і становить центральну стратегію літературної і культурницької концепції вченого. Полемічна гострота окремих пасажів доповіді, як і інших Франкових публікацій про Шевченка в «К.Л.», була спрямована передусім проти неодноразових спроб тогочасної офіційної критики применшити значення творчості Кобзаря, звести його до ролі провінційного служителя «селянської музи». Життя і творчість поета-пророка, на думку І. Франка, становить міцний фундамент для національного самоусвідомлення українців, для утвердження самодостатньої і самоцінної літератури. І саме проти намагань імперської критики перекреслити набутки геніального українського поета передусім спрямовував полемічне вістря своїх виступів І. Франко.

Націоцентрична культурницька концепція І. Франка не менш виразно виявляється і в інших публікаціях, присвячених різноманітним проблемам розвою української культури на сторінках «К.Л.». Автор послідовно пояснює свою позицію, піддаючи критиці різноманітні «ар'єргардні» погляди на українську культуру, якими в ті часи рясніли шпальти галицької (і не лише галицької) преси. Наведемо лише один промовистий приклад: заувагу І. Франка щодо фундаментальних особливостей духовного розвитку Галичини («Червоної Русі») в одній із публікацій, присвячених праці І. Левицького. Автор «Бібліографії»

вважав, що лише «старий, історичний напрям був рушієм національного розвитку Галицької Русі, а національний, українофільський, напрямок вніс у цей процес замішання і розлад» [4, с. 253]. Франко заперечує таке твердження, акцентуючи увагу на тому, що самі факти, які згромадив бібліограф, повинні б переконати його в іншому. Публіцист підкреслює, що вже у XVIII ст. «розпочалося пожвавлення української літератури», вона «набрала актуального, національного значення». «Все те, що можна було б закинути перекладом, – пише Франко, – не знижує вартості самого тексту «Бібліографії», перший том якої нині закінчений і є цінним надбанням української літератури» [4, с. 253].

У низці праць дослідника багато уваги приділено дискусіям зі спробами дезавувати історичну значущість постатей Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки та ін. українських класиків у сучасному літературознавчому дискурсі, і вирізняє дві основні асиміляційні небезпеки: русифікацію і вестернізацію. Обидві вони деструктивні щодо українського культурного простору, тоді як єдиною конструктивною відповіддю на виклики сучасності є націоцентрична концепція І. Франка, яка сьогодні може стати тривкою основою для культурної модернізації України. Це означає осучаснення, адаптацію чи відродження національних культурних традицій, вироблення власного шляху, котрий би забезпечив утвердження України як рівноправного партнера у світовому культурному процесі. Саме з таких позицій виступав свого часу Іван Франко, активно і по-сучасному презентуючи українську культуру польськомовному читачеві, пропонуючи зразки методологічно виваженої, ґрунтовної і послідовної аналітичної та інтерпретаційної наукової стратегії.

Висновки. За слухним спостереженням П. Іванишина, «...Будь-який культурний імперіалізм обирає об'єктом своєї фальсифікації опорні елементи того чи іншого національного універсуму» [2, с. 85]. І за часів Франка, і в сучасних умовах об'єктом критичних атак стають класики національної культури, яких недоброзичливіці намагаються опустити до рівня глухого провінціалізму. Проти цього рішуче виступав І. Франко, презентуючи українську культуру для польськомовного галицького читача «К.Л.» як розвинуту традицію, котра активно модернізується в нових історичних умовах і пробуджує до життя величезний життєвий потенціал. Концепція І. Франка, репрезентована на сторінках часопису «Kurjer Lwowski», переконливо демонструє зрілість української культури, її теоретичної само-рефлексії. Властивий їй націоцентризм сьогодні набуває особливої актуальності й окреслює перспективи подальших наукових досліджень.

Список літератури:

1. Білецький О. І. Шляхи розвитку дожовтневого українського літературознавства / Олександр Білецький // Білецький О. І. Збір. праць: У 5 т. – Т. 2. – К.: Наук. думка, 1966. – С. 72-110.
2. Іванишин П. Іван Франко і національне буття: герменевтичні акценти: монографія / Петро Васильович Іванишин. – Дрогобич: Посвіт, 2016. – 172 с.
3. Мороз М. Статті І. Франка про Шевченка на сторінках «Kurjera Lwowskiego» / М. Мороз // Іван Франко. Статті і матеріали. – К., 1965, зб. 12. – С. 177-196.
4. Франко І. Галицько-руська бібліографія XIX ст. / Іван Франко // Франко І. Збір. творів: У 50 т. – Т. 27. – К.: Наук. думка, 1980. – С. 253-256.

5. Франко І. Поза межами можливого / Іван Франко // Франко І. Збір. творів: у 50 т. – Т. 45. – К.: Наук. думка, 1986.
6. Franko I. Taras Szewczenko / Iwan Franko// Kurjer Lwowski. – 1893. – № 62(3. III). – S. 2–3; № 63(4. III). – S. 2–3; № 64(5. III). – S. 2–3; № 66(7. III). – S. 3–4; № 67(8. III). – S. 3; № 68(9. III). – S. 3.

Грабивська Г.И.

Дрогобычский государственный педагогический университет
имени Ивана Франко

**ПРЕЗЕНТАЦИЯ НАЦИОЦЕНТРИЧНОЙ КУЛЬТУРНОЙ КОНЦЕПЦИИ ИВАНА
ФРАНКО НА СТРАНИЦАХ ГАЗЕТЫ «KURJER LWOWSKI»**

Аннотация

В статье рассмотрена реализация базовых положений культурной концепции Ивана Франко, представленных в информационных заметках и аналитических статьях ученого, помещенных в газете «Kurjer Lwowski». Проанализированы националистические акценты информирования о культурных событиях, обобщение реального состояния и перспектив развития украинской культуры Галичины. Охарактеризовано наступательную стратегию утверждения национальных ценностей в ряде публикаций Франко на страницах газеты «Kurjer Lwowski».

Ключевые слова: Иван Франко, концепция культуры, национализм, польскоязычная пресса Галичины.

Grabivska H.I.

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

**PRESENTATION OF IVAN FRANKO'S NATION-CENTRIC CULTURAL CONCEPT
ON THE PAGES OF THE NEWSPAPER «KURJER LWOWSKI»**

Summary

The article deals with implementation of basic principles of Ivan Franko's cultural concept represented in the information notes and analytical articles of the scientist and placed in the newspaper «Kurjer Lwowski». Nation-centric accents of informing about cultural events, a synthesis of the real state and development prospects of the Ukrainian culture in Galicia have been analyzed. The offensive strategy of national values assertion in a number of Franko's publications on the pages of the newspaper «Kurjer Lwowski» has been characterized.

Keywords: Ivan Franko, culture concept, nation-centric, the Polish press in Galicia.